

korte mededelingen

Vermoedens aangaande roep en voorjaars trek van de Vuurgoudhaan

Aanleiding voor deze mededeling vormen een aantal waarnemingen door mij en anderen gedaan in het jaar 2000. Op 11 maart zag en hoorde ik in Park Oudegein te Nieuwegein een opmerkelijk aantal van vijf à zes Vuurgoudhanen die daar een aantal dagen eerder door een andere waarnemer in elk geval niet werden opgemerkt. De roep was vier- of vijftonig, snerpend, aanzwellend en omhoog zwiepend. Het ging overigens beslist niet om de zang. Het merendeel van deze vogels kreeg ik ook te zien, deze hadden alle dezelfde kruin en zagen eruit als klassieke mannetjes. Deze waarneming werd gevolgd door waarnemingen van twee exemplaren op 12 maart te Almere, Flevoland, en van één exemplaar op 15 maart aan de Nieuwe Houtenseweg te Utrecht die allemaal precies dezelfde roep lieten horen, maar die zich helaas niet goed genoeg lieten zien voor een precieze geslachtsbepaling. Op 9 oktober zag en hoorde ik bij West aan Zee op Terschelling een vrouwtje waarvan de roep viel te omschrijven als een helder fluitend en geheel gelijkmatig 'sie-sie-sie'. Dat echter ook in het najaar de roep uiteenlopend is blijkt uit een waarneming uit een eerder jaar. Op 7 september 1996 zag en hoorde ik te Kreileroord in de Wieringermeer een exemplaar waarvan het geslacht niet werd bepaald. De roep ging aan het eind omhoog en werd krachtiger.

Verrast door deze verscheidenheid ben ik mijzelf een aantal vragen gaan stellen. Is de diversiteit van de roep soms gerelateerd aan het geslacht? Is er althans in het voorjaar sprake van gescheiden trek van de geslachten en betreft deze dan de periode en/of het gezelschap? De literatuur verschaft, mijns inziens, op deze punten geen duidelijkheid.

■ Pim Bauwens, Kapelstraat 43, 3572 CJ Utrecht, (030) 273 36 28.

Nieuwe zeebewoners in Emmen!

In het Noorder Dierenpark hebben dit jaar maar liefst twaalf pinguïnpaartjes eieren gelegd. Een legsel van deze pinguïns bestaat meestal uit twee eieren. In het wild en ook in gevangenschap komt het vaak voor dat de ouders erin slagen om maar één van de twee kuikens groot te brengen. Daarom is het in het park een vaste procedure om één ei naar de broedmachine in het fokcentrum over te brengen en het andere ei bij de pinguïns in het nest te laten.

De broedtijd van veertig dagen was eind april voor een aantal eieren reeds voorbij. Op beide plaatsen waren er toen al drie pinguïns uit het ei gekropen. De drie kuikens in het fokcentrum kregen van hun verzorgers vijf keer per dag een vispapie of een portie kleine visjes. De jonge pinguïns in het buitenverblijf werden door de oudervogels

In het Noorder Dierenpark wordt van elk legsel van pinguïns één van de twee eieren in een broedmachine uitgebreed.

Foto: Noorder Dierenpark.

gevoerd. Telkens anderhalf uur nadat ze zelf hadden gegeten, gaven de pinguïns een lekker voorverteerd vishapje aan hun jong. Een tweede hapje volgde een kwartier later. Deze gegevens kwamen uit observaties van twee studentes van het van Hallinstituut, die bezig waren met een gedragsonderzoek in het park. De hele kolonie Humboldtpinguïns krijgt een nieuw verblijf in de uitbreiding op de Noordbargeres. Er komt daar ruimte voor meer dan tweehonderd pinguïns.

Bron: Persbericht. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met het Noorder Dierenpark in Emmen, telefoon: (0591) 85 08 50.

Weidevogels Goutum bedreigd door wijk

Grutto's en Tureluurs krijgen vrijwel zeker ongemak te duchten van de Leeuwarder bouwdrift. Burgemeester en wethouders van Leeuwarden willen hun broedgebied langs de Hounsdyk in Goutum 'helaas' opofferen aan het nieuwe stadsdeel Leeuwarden-Zuid. Blijkens het milieu-effectrapport kan het vogelgebied bij de bouw van zesduizend woningen gespaard blijven, maar dat zou ten nadele gaan van het woonmilieu. Op het ruim 200 ha grote terrein broeden zo'n zeventig paar Grutto's en evenveel Tureluurs. De polders zullen volgens het ontwikkelingsplan voor dertig procent onder water worden gezet.

In dit water moet het woonmilieu 'natte natuur' verschijnen, waar men in een kunstmatig dorpje of solitair kan wonen.

Bron: Leeuwarder Courant, woensdag 21 maart 2001.

Flora en Faunawet op internet

Er wordt al een aantal jaren gewerkt aan nieuwe wetgeving voor de bescherming van planten en dieren. De Flora en Faunawet is echter nog steeds niet van kracht. Er moeten namelijk nog veel zaken geregeld worden. Deze wet is een raamwet, die al wel is vastgelegd, maar voor de uitvoering zijn er een aantal Algemene Maatregelen van Bestuur (AMvB) nodig, waarvan er nog altijd een aantal zijn die door de Tweede Kamer moeten worden behandeld. Voor vogels wordt er in feite nog steeds gewerkt met de oude Vogelwet 1936, maar er zijn al wel diverse besluiten doorgevoerd die in de richting gaan die door de Flora en Faunawet wordt aangegeven.

Gedrukte informatie over de Flora en Faunawet is nog maar beperkt te vinden. Er is een losbladige uitgave verkrijgbaar die wordt uitgegeven door Vermande in Lelystad en er zijn natuurlijk ook de publicaties van het Staatsblad en van de Staatsdrukkerij. Het gemakkelijkst kan men echter kijken op het internet.

De informatie over de Flora en Faunawet is te vinden op 'http://www.overheid.nl'. Selecteer na het oproepen van deze pagina 'Publicaties Rijk'. Vervolgens kunt u gebruikmaken van een zoekfunctie. Vul daarbij in het vakje bijvoorbeeld 'Flora en Faunawet' in. Uiteraard kunt u langs deze weg nog veel meer informatie vinden van de overheid.

Wie meer wil weten over de behandeling van deze wetgeving door de Tweede Kamer kan ook op het internet terecht. Maak dan gebruik van het adres: <http://www.parlement.nl>. Selecteer vervolgens

'Tweede Kamer' en selecteer daarna 'Documenten'. Er zijn verscheidene methoden om informatie te zoeken in de stukken van de Tweede Kamer en er zijn diverse categorieën documenten beschikbaar, zoals agenda's, nota's, de handelingen, enzovoort. Het beste kunt u gebruik maken van 'Parlando', waarmee u zeer uitgebreid kunt zoeken. Daarvoor zijn diverse selectiecriteria te gebruiken, zoals het aangeven van een bepaalde datum of periode en het aangeven van een of meer specifieke categorieën van documenten. U kunt direct gaan naar Parlando door gebruik te maken van de volgende verwijzing: <http://www.parlement.nl/doc/parlando/hfdframe/par001.htm>.

September wordt weer Groene Maand!

Een maand lang struinen langs de groene wegen van Nederland.

In september 2001 wordt voor de tweede maal de 'Groene Maand' georganiseerd door zeven organisaties die actief zijn op het gebied van groene recreatie, natuur, milieu, landschap en duurzame land- en tuinbouw.

Vorig jaar was de Groene Maand een groot succes, met een aanbod van circa 400 activiteiten en in totaal duizenden deelnemers. Ook dit jaar worden overal in Nederland weer tal van evenementen met een 'groen' karakter georganiseerd. Nu rond het thema 'Groene Wegen'. Een overzicht van alle evenementen zal te zien zijn op <http://www.groene-maand.nl/>.

De Groene Maand biedt iedereen de mogelijkheid om natuur, milieu en landschap in Nederland op een andere manier te zien en te beleven. Het unieke van de Groene Maand zit in het grote, gevarieerde en gebundelde aanbod van regionale en lokale activiteiten. Al wandelend, fietsend of op andere wijze, al dan niet onder leiding van een gids, kan het publiek de prachtige natuur in ons land verkennen.

In de Groene Maand participeren IVN, KNNV, NEMO, Landelijk Fietsplatform, NIVON, Veldwerk Nederland en Wandelplatform-LAW. Ook de campagne 'Boeren en tuinders, ondernemers van nature' bekijkt de mogelijkheid om met de 'Week van het Platteland' aan te sluiten bij de Groene Maand. Het thema voor september 2001 is 'Groene Wegen: verbindingroutes voor planten, mens en dier'. De verschillende organisaties vullen het thema ieder op hun eigen manier in door activiteiten gericht op de waarde, het behoud en beheer van verbindingroutes voor planten en dieren of door de recreatieve waarde van natuurrijke wandel-, fiets- en vaarroutes te benadrukken. Bij een aantal activiteiten staat de beleving van de nachtelijke natuur centraal. Zo is de opening van de eerste etappe van de Milieu-estafette in de nacht van 1 op 2 september.

De 'Groene Maand' 2001 is een gezamenlijk initiatief van IVN Vereniging voor natuur- en milieueducatie, KNNV vereniging voor veldbiologie, Stichting Landelijk Fietsplatform, NEMO vereniging van vrije wandelaars, NIVON Nederlands Instituut voor Volksontwikkeling en Natuurvriendenwerk, Stichting Veldwerk Nederland, Stichting Wandelplatform-LAW.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met IVN-projectleider Bart Zwagemaker, telefoon: (020) 622 81 15, fax: (020) 626 60 91, e-mail: b.zwagemaker@ivn.nl.

Italiaanse jagers krijgen 10 miljard Lire

Hoe is het mogelijk dat jagers, die in de afgelopen twintig jaar met meer dan de helft in aantal zijn afgenomen, nog altijd zo'n enorme invloed hebben? Zeker niet omdat de publieke opinie op hun hand is en ook niet omdat hun gelederen massaal worden aangevuld door jongeren. De gemiddelde leeftijd van de Italiaanse jager neemt de laatste jaren namelijk enorm toe. Het kan ook niet worden toegeschreven aan respect voor vaardigheden in het beheer van de wildstand, want jagen in Italië is sterk afhankelijk van de import van wilde dieren, die worden vrijgelaten zodra het jachtseizoen wordt geopend. Desondanks zijn jagers nog steeds erg succesvol in het beïnvloeden van zowel het beleid op hoger niveau als van het nemen van beslissingen op lokaal niveau.

De oorzaken voor het succes kunnen worden gevonden in de agressieve aard van de groep als geheel en in de sterke politieke overtuigingskracht. Om maar niet te spreken van een zestigtal activisten in het parlement, die verspreid zijn over het politieke spectrum, die als taak hebben om een gesloten front te vormen en die worden ondersteund door de wapen-lobby.

Vlak voor Kerstmis vorig jaar voerde deze 'jagers-partij' een gecombineerde actie uit tijdens heetgebakerde debatten die werden gevoerd over het vaststellen van de jaarlijkse begroting.

Door middel van deze actie slaagde men erin om een amendement te blokkeren dat er voor had moeten zorgen dat tien miljard Lire (ruim elf miljoen Nederlandse guldens) werd uitgetrokken voor de nationale parken en men slaagde er zelfs in het geld toe te laten delen aan regionale organisaties van jagers. Deze schandelijke vertoning werd opgevoerd op kosten van de Italiaanse belastingbetalers en was mogelijk door de onverschilligheid van verscheidene leden van de regering, die geacht werden het amendement te ondersteunen ten gunste van het in stand houden van beschermde gebieden. Italiaanse natuurbeschermingsorganisaties zijn furieus over deze actie.

Bron: Ali Notizie, december 2000, een periodieke uitgave van LIPU (aangesloten bij het netwerk van BirdLife International).

Een vergeten broedgeval van de Kleine Rietgans op het Europese continent

In 1880 werden in de omgeving van de stad Kola (68° 55' N, 33° 07' O) in de provincie Moermansk op het schiereiland Kola vier jonge ganzen gevangen.

De Russische zoögeograaf en ornitholoog Theodore Pleske (1886) maakte schetsen van deze vogels en determineerde hen als Kleine Rietgans (*Anser brachyrhynchus*). In een latere uitgave ('Birds of the Eurasian Tundra', 1928) gaf Pleske nog een uitgebreider en nauwkeuriger beschrijving van deze vogels. Hij maakte onder andere,

ook een vergelijking met beschrijvingen van de Taigarietgans (*Anser fabalis*) en de Toendarietgans (*Anser serrirostris*) en toonde aan dat de in 1880 gevangen jonge ganzen niet met deze soorten overeenkwamen.

Het door Pleske vastgestelde broedgeval van de Kleine Rietgans op Kola werd betwist door Alpheraky (1905) en zonder duidelijk argumenten verworpen door Dementieff (1936). Sindsdien bleef het Kola-broedgeval van de Kleine Rietgans vergeten. Het wordt ook niet vermeld in nog gangbare avifaunistische overzichten van het schiereiland Kola (Bianki et al 1993, Mikhailov 1993).

In recente werken is niets te vinden over broedgevallen van deze soort op het Europese vasteland (zie onder andere Cramp en Simmons 1977 of Glutz van Blotzheim 1968). Voor zover bekend broedt de soort alleen op eilanden in het Noord-Atlantische gebied, zoals Groenland, IJsland en Spitsbergen.

Het broedareaal van de Kleine Rietgans schijnt in vorige tijden heel wat uitgestrekter te zijn geweest dan nu het geval is.

Bron: Jacques Van Impe in Oriolus 66 (4). Adres: Dr. Van de Perrelei, 51B, B-2140 Borgerhout, België. E-mail: <jacques.vanimpe@planetinternet.be> Bron: Oriolus 66 (4), 2000 Jacques Van Impe.

Duitsers beschermen kraaiachtigen

Onder het motto 'Verstehen statt verfolgen!' wordt door het Niedersächsisches Landesamt für Ökologie een fraai uitgevoerde folder uitgegeven die aandacht vraagt voor kraaiachtigen. Kraaiachtigen zijn in Nedersaksen reeds sinds 1986 beschermd, maar de bescherming van deze vogels maakt ook daar nog steeds discussies los. Ook in Duitsland zijn er nog altijd veel mensen die van mening zijn dat zonder niet aflatende vervolging, kraaien de overhand zullen nemen. Andere zangvogels zouden het moeten afleggen tegen de overmacht van Eksters en kraaien, zo zeggen velen. Vooral de grote aantallen Eksters in bebouwde gebieden en de grote groepen rondzwervende kraaien in de winterperioden geven voedsel aan deze gedachten.

Uit diverse wetenschappelijke onderzoeken is echter vast komen te staan dat kraaiachtigen helemaal niet de overhand krijgen. Ook is allang vastgesteld dat zij voor geen enkele andere diersoort een echte bedreiging vormen. Kraaiachtigen hebben, net als alle dieren (en mensen), het volste recht te worden beschermd.

De folder geeft een overzicht van de maatregelen voor de bescherming van de soort. De beschermde status betekent overigens niet dat er op kraaiachtigen onder geen enkele voorwaarde meer mag worden geschoten. Indien noodzakelijk voor het beperken of voorkomen van schade in landbouw, bosbouw of visserij of als er ingegrepen moet worden ter bescherming van de inheemse dier- of plantenwereld, kan er bij uitzondering van het niet bejagen worden afgeweken. Het schadersico moet dan echter wel duidelijk van geval tot geval worden aangetoond en vergunningen tot beperkende maatregelen worden alleen afgegeven als er sprake is van economische schadersico's voor de regio.

In het kort wordt in de tekst van de folder ook uitgelegd dat kraaiachtigen nuttige en sociale vogels zijn die vooral in het voor- en najaar in groepen rondzwerven. De groepen in het voorjaar bestaan voornamelijk uit niet-broedende exemplaren die op zoek zijn naar voedsel en naar sociaal contact. Eksters zijn traditioneel vogels van het boerencultuurlandschap. Door afname van hagen, bosjes en insectenrijke graslanden is de populatie in Nedersaksen in de afgelopen dertig jaar tot een kwart teruggelopen. Eksters werden in de loop der tijd vluchtelingen die op zoek naar geschikte voedselbronnen andere gebieden moesten koloniseren. Zij zijn in toenemende mate aangewezen op composthopen, vuilstortplaatsen en afvalbakken en houden zich meer dan in het verleden op in gebieden met dichtere bebouwing. Daar maken zij ook meer contact met andere vogelsoorten als Vinken en Merels. Hoewel veel mensen bang zijn dat Eksters een enorme bedreiging voor dergelijke vogelsoorten vormen maken vogeleieren en jonge vogels slechts tien procent uit van het dieet van Eksters. Dat is dus geen echte bedreiging voor andere soorten vogels, die in de meeste gevallen wel tienmaal zo veel voorkomen dan de Eksters.

Behalve de genoemde folder geeft het Landesamt ook een brochure uit met veel wetenswaardigheden over kraaiachtigen en een poster met informatie over alle kraaiachtigen in een overzicht. Ter ondersteuning van de bescherming van deze soorten wordt er ook een set van ansichtkaarten uitgegeven met afbeeldingen van de inheemse soorten kraaiachtigen.

Meer informatie over deze uitgaven is verkrijgbaar bij het Niedersächsisches Landesamt für Ökologie (NLO), Postbus 101052, D-31110 Hildesheim, telefoon +49 51 21 509 244. Internet: <http://www.nloe.de>, e-mail: heinrich.klaholt@nloe.niedersachsen.de.

Beleid ringvergunningen aangescherpt

Al sinds de jaren zestig in de vorige eeuw is de vraag naar ringvergunningen groter geweest dan het Vogeltrekstation kon honoreren. De beperkende factor is met name de verwerkingscapaciteit van het station. Ondanks invoering van automatiseringssystemen is er eigenlijk geen ruimte meer voor het uitgeven van veel meer vergunningen. Vroeger was de beperkende factor vooral de menskracht die nodig was voor het verwerken van de ringhandelingen en terugmeldingen. Tegenwoordig gaat het vooral om de tijd die de Ringcentrale per ringer moet besteden aan de ondersteuning van ringers. Er gaat erg veel tijd zitten in aspecten als opleidingen en bijscholingen, het uitbrengen van de periodiek 'Op Het Vinkentouw', het maken van uittreksels uit de databank, het ondersteunen van Constant Effort Site-projecten, diverse projecten, onderhouden van het computerprogramma 'poot', bestellingen en het beantwoorden van vragen.

Er moet dus een maximum zijn aan het aantal ringers, want de bezetting van de Ringcentrale is zeer beperkt. Bovendien heeft onlangs het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij de Ringcentrale erop gewezen dat zij zich terughoudend moet opstellen met het verstrekken van ver-

gunningen. Men heeft de Ringcentrale erop gewezen dat zij zich aan de letter van de Vogelwet moet houden. Veel grondiger dan de afgelopen jaren zal de centrale iedere vergunningaanvraag met het vergrootglas moeten bekijken en beoordelen op de wetenschappelijke onderbouwing en waarde.

Sinds de tweede helft van 2000 is het onvermijdelijk geworden een ander beleid in te voeren voor het verlenen van ringvergunningen. Voor nieuw ringwerk en nieuwe ringers is op het ogenblik vrijwel geen ruimte. Uit het grote aanbod van aanvragen en uitbreidingen voor ringvergunningen kan slechts een enkele worden gehonoreerd en daarbij gaat de centrale volgens de letter van de Vogelwet te werk. Als een aanvrager niet deelneemt aan een erkend project zoals CES, RAS, Boerenzwaluw, ganzen, wilsters, etc. dan dient de aanvraag vergezeld te zijn van een gedegen wetenschappelijke onderbouwing met alle aspecten die daarbij een rol spelen.

Als basis om in aanmerking te komen voor een ringvergunning wordt van een kandidaat een vogelsoort-afhankelijk opleidingstraject verwacht, waarbij een bepaald minimum aan vaardigheden, kennis, bestede uren en geringde vogels nauwkeurig is omschreven in de daartoe gehanteerde stageformulieren. Na drie stageperiodes bij verschillende ringers worden de kennis en vaardigheden van de kandidaat door een onafhankelijke groep getoetst.

Meer informatie: Gerrit Speek en Arie van Noordwijk, Vogeltrekstation.

Bron: Op Het Vinkentouw, nr. 93 maart 2001, uitgave: Nederlandse Ringcentrale (Vogeltrekstation), Nederlands Instituut voor Oecologisch Onderzoek, Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Postadres: Postbus 40, 6666 ZG Heteren, telefoon: (026) 479 12 34, fax: (026) 472 343 47, e-mail: vogeltrekstation@cto.nioo.knaw.nl.

Promotie Theo Vulink:

Grote grazer alleen redt het niet bij natuurbeheer wetlands

Graslanden zijn belangrijke onderdelen van de nieuwe wetlands, zoals het Lauwersmeer, Oostvaardersplassen, Krammer, Volkerak en Grevelingen, die ontstaan zijn als gevolg van inpolderingen. Deze uitgestrekte stukken land met korte vegetatie zijn ware paradijzen voor plantenetende watervogels, broedende steltlopers en muizenetende roofvogels. Trekvogels vinden er een pleisterplaats op de route tussen de overwinteringsgebieden in Afrika en arctische broedgebieden. Ook de botanische waarde van deze jonge wetlands is groot, veel van de planten staan op de zogenaamde 'Rode Lijst van zeldzame soorten'. Omdat de wetlands een soort 'natuureilanden' zijn, verdwijnen de graslanden echter als de vegetatie zich vrij ontwikkelt na verloop van tijd. Om ze te behouden is een beheer nodig dat gericht is op het in stand houden van een gevarieerde reeks vegetatietypen van open grasland tot gesloten struweel en bos.

Natuurbeheerders zetten voor dat doel grote grazers in, runderen en paarden die de uitgestorven oeros en het wilde paard vervangen. In de jaren

zeventig gebruikten ze daar nog landbouwrassen voor die 's winters op stal gingen. Zomerbegrazing met een hoge dichtheid aan vee is een prima manier om de korte, grazige vegetatie in stand te houden. Vanaf de jaren tachtig moest het natuurlijker en werden rassen als de Schotse Hooglander, het Heckrond en het Konikpaard geïntroduceerd. Deze wintervaste beesten grazen het hele jaar door buiten (jaarrondbegrazing). Echter: bij jaarrondbegrazing wordt de hoeveelheid vee begrensd door de voedselvoorraad in de herfst en winter. In het voorjaar en zomer overtreft het voedselaanbod de behoefte ver, wat verruiging van de vegetatie tot gevolg heeft.

In zijn onderzoek ging Theo Vulink na wat precies het effect is van begrazing door rund en paard op de vegetatie. Hij komt tot de conclusie dat korte, open begrazing alleen in stand gehouden kan worden wanneer een hoge begrazingsdruk wordt toegepast. Ruige vegetatie, bijvoorbeeld Riet en Duinriet, omzetten in een door grassen gedomineerde vegetatie, lukt alleen als de grazers in het groeiseizoen met schrikdraad of rasters ingeschaard worden in die ruige vegetatie. Anders eten ze voornamelijk de korte grassen omdat die hun voorkeur hebben. In kleine gebieden is dergelijk beheer niet zo'n probleem. Intensieve begrazing 's zomers, aangevuld met maaien en een kunstmatig waterpeilbeheer, kan daar wel gerealiseerd worden.

In grote gebieden, met vrij levende kuddes, is het echter de vraag of het op den duur lukt om de korte vegetatie te blijven handhaven. Regelmatig laten overstromen door rivier- en zeewater en branden kunnen dan, zegt Vulink, een goede aanvullende maatregel zijn. Ook kunnen er, mits de omstandigheden zich ertoe lenen, dieren met een andere foerageerstijl worden losgelaten, zoals Wisent, Edelhert en Eland. Een andere mogelijkheid is het koppelen van grootschalig, hoger gelegen achterland dat als winteropvang gebied functioneert aan het 'coastal wetland'. Omdat de dieren in het hoger gelegen achterland 's winters voedsel kunnen vinden, wordt het mogelijk de dichtheid van de grazers in de wetlands gedurende de zomer op te voeren.

Theo Vulink (1949) studeerde biologie aan de Rijksuniversiteit Groningen. Hij verrichtte zijn promotieonderzoek bij het ministerie van Verkeer en Waterstaat; Directoraat-Generaal Rijkswaterstaat, Directie IJsselmeergebied en het Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling (RIZA) te Lelystad. Het Directoraat-Generaal Rijkswaterstaat financierde het onderzoek. Vulink is medewerker ecologie bij het RIZA. De promotie was op vrijdag 27 april 2001 in de aula van de Rijksuniversiteit Groningen, onder verantwoordelijkheid van de Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen. De promotors waren prof. dr. R.H. Drent en prof. dr. H.H.T. Prins. Proefschrift: *Hungry Herds: management of temperate wetlands by grazing*.

Meer informatie over dit onderwerp is te krijgen bij dr. J.T. Vulink, Boeier 04-20, 8242 CK, Lelystad, tel. (0320) 29 83 35, e-mail: t.vulink@riza.rws.minvenw.nl (werk), tel. (0320) 23 25 04, e-mail: jtv@chello.nl (privé).

Handleiding voor onderzoek Verdwijnende Steenuil

Om de achteruitgang van de Steenuil in Nederland te keren, presenteerde de stichting 'Steenuilen Overleg Nederland' (STONE) op haar landelijke dag, zaterdag 10 maart 2001 een boek met de titel 'Steenuilen in Nederland, handleiding voor onderzoek en bescherming'.

Een boek vol wetenswaardigheden over het kleinste uitje van Nederland, maar vooral ook vol met tips voor onderzoek naar de redenen van de achteruitgang en voor maatregelen om verdwijnen te voorkomen.

Tussen 1960 en 1992 is het aantal broedparen van de Steenuil in Nederland met ruim 50% afgenomen. Nog steeds gaat het met deze soort bergafwaarts. Inmiddels leven er waarschijnlijk nog hooguit 8000 Steenuiltjes in Nederland, terwijl de aantallen in landen als Luxemburg, Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland al tot ver onder dat aantal zijn gedaald. Belangrijke oorzaken zijn de aantasting van kleinschalige landschappen en het verdwijnen van hoogstamfruitboomgaarden. Door die aantastingen is ook het aantal prooidieren voor de Steenuil sterk afgenomen.

De stichting STONE, die in 1997 is opgericht, stimuleert het onderzoek naar Steenuilen en naar de redenen van hun achteruitgang. Zij zorgt voor afstemming van onderzoek in eigen land en daarbuiten en is een platform en aanspreekpunt voor vrijwilligers en onderzoekers. De nu uitgekomen handleiding is niet alleen voor gevorderde onderzoekers. Ook als eerste kennismaking voor mensen die geïnteresseerd zijn in het doen en laten van dit uitje en voor beginnende onderzoekers is het een leuk boek. Het biedt de helpende hand bij het inventariseren van Steenuilen en geeft informatie over broedbiologisch onderzoek. Daarnaast biedt de handleiding handvatten voor het uitvoeren van beschermingsmaatregelen.

Het boek kost f 22,50 (10 Euro) en is te bestellen door overmaking van f 30,00 (incl. verzendkosten) naar gironummer 3330852 ten name van STONE te Emmeloord onder vermelding van 'Handleiding'. Contactadres: Rusthoven 7, 9301 TD Roden. Telefoon: (050) 501 60 44, Fax: (050) 501 07 77, E-mail: heinbloem@freeler.nl.

Een typische 'Tukker' naar Vallei en Eem?

Op zoek naar ideeën voor de besteding van subsidie- of sponsorgelden is de afdeling Amersfoort van de Vogelwacht Utrecht begonnen met een proef die als doel heeft de Grote Gele Kwikstaart (*Motacilla cinerea*) te verleiden zich te gaan vestigen in het gebied van Vallei en Eem. Naar aanleiding van een artikel in het blad 'Vogels' van Vogelbescherming over het ophangen van nestkasten voor deze soort door de Vogelwerkgroep IVN Losser, heeft men besloten dit ook in dit gebied te gaan uittesten. De groep in Losser heeft inmiddels al vijf jaar ervaring met deze nestkasten, dus is de Vogelwacht Utrecht optimistisch over de kans van slagen.

Tegenwoordig komt de Grote Gele Kwikstaart in Nederland voor in Twente, de oostelijke Achterhoek en Zuid-Limburg. Daarbuiten komen nog slechts enkele sprengengebieden en een paar

geïsoleerde broedplaatsen in aanmerking voor een beperkt aantal paren (Avifauna van Nederland deel 2, 2001). Vroeger kwam de soort in ons land echter in een groter verspreidingsgebied voor. De huidige populatie in Nederland wordt geschat op 150 tot 300 paren.

De laatste broedmelding bij het Valleikanaal was eind jaren tachtig, begin jaren negentig in de buurt van Scherpenzeel. Langs de Veluwezoom zie je de Grote Gele Kwikstaart eigenlijk alleen als overwinteraar. De beken zijn gekanaliseerd of ze zijn te vervuild. Mogelijk is dat de reden waarom de soort er tegenwoordig niet broedt. Verdroging speelt zeker ook een rol. De kwaliteit van het water is de laatste jaren echter wel weer verbeterd. Het Waterschap Vallei & Eem is bezig de beken in de Gelderse Vallei en de Eem te de-kanaliseren en de loop in oude staat te herstellen. Dit wordt gedaan om verdroging tegen te gaan en natuur te ontwikkelen. Voor dit project is een tijdsbestek van tientallen jaren uitgetrokken.

Uit de ervaring van Losser weet men nu hoe het mogelijk is de kans op succes van hervestiging van de Grote Gele Kwikstaart te vergroten. Er is besloten om vijf locaties te kiezen, elk met twee nestkasten. Voor het plaatsen van deze kasten is toestemming nodig van het Waterschap Vallei & Eem. Mocht de proef in de toekomst een succes worden, dan wil men in de loop der jaren het aantal locaties uitbreiden naar tien. Het zou mooi zijn als deze nu nog 'typische Tukker' de Vallei en Eem weet te koloniseren.

Bron: Dick van Etten in 'De Kruisbek' 44 (2).

Zeearend lijkt zich in Nederland te vestigen

Medewerkers van Staatsbosbeheer hebben op vier plaatsen in Nederland (Oostvaardersplassen, Weerribben, Duursche Waarden en Vossemeer) verscheidene Zeearenden gezien. Dit duidt erop dat deze dieren geen dwaalgasten meer zijn, maar hier 'overzomeren'. Als dieren hier in de zomer verblijven, kan dit een voorbode zijn van broeden met blijvende vestiging.

Er zijn al vaker Zeearenden in Nederland gesignaleerd, vooral in de Oostvaardersplassen, de Biesbosch en het Deltagebied. Dit waren echter dieren die zich alleen in de winterperiode vertoonden en die tijdens het broedseizoen verdwenen. Nu zijn Zeearenden dus voor het eerst in deze tijd van het jaar aangetroffen. Dit duidt erop dat de leefgebieden in Nederland voor dit dier inmiddels zo aantrekkelijk zijn, dat de Zeearend zelfstandig de weg naar Nederland terugvindt. Er is veel discussie geweest over een mogelijke herintroductie van de Zeearend in Nederland. Staatsbosbeheer is voorstander van het aantrekkelijk maken van leefgebieden voor de Zeearend, waardoor het dier zelfstandig kan terugkeren in plaats van kunstmatig uitzetten. Het lijkt nu waarschijnlijk dat dit op korte termijn gaat gebeuren.

Zeearenden broeden wel in verscheidene andere Europese landen; het laatste decennium in groter getale. Het gebied waarin broedende Zeearenden voorkomen breidt zich in westelijke richting uit vanaf het oosten van Duitsland en Polen. Het dichtstbijzijnde gebied voor Nederland waar Zeearenden broeden bevindt zich in Duitsland langs

de Weser, op zo'n 150 km van de Nederlandse grens. De Zeearend is een opvallende verschijning: de vleugels van een volwassen exemplaar hebben een spanwijdte in zijn vleugels van maar liefst twee meter. Dit heeft hem de bijnaam 'vliegende deur' opgeleverd. Hij leeft voornamelijk van karkassen, bijvoorbeeld van gestorven edelherten of reeën, maar ook van watervogels.

Bron: Persbericht Staatsbosbeheer, Driebergen.

Foerageren in graslanden

Hoewel meer dan het helft van de lage delen van Groot-Brittannië uit graslanden bestaat, is er maar heel weinig bekend van het belang van deze gebieden voor vogels. Daarom heeft de RSPB in het graafschap Shropshire een onderzoek opgezet waarmee meer inzicht kan worden verkregen hoe overwinterende vogels gebruikmaken van de graslanden.

Grazen, met name door vee, lijkt te helpen bij het aantrekken van lijsters en spreeuwen. Deze maken gebruik van wormen en andere bodemdieren, die in korter gras gemakkelijker te vinden zijn. Maaien kan daar ook bij helpen, maar het lijkt erop dat de omstandigheden voor vogels van belang zijn.

Geelgorzen, Veldleeuweriken en Ringmussen hebben alle een voorkeur voor foerageren in hooilandpercelen. Deze worden later in het seizoen gemaaid, zodat het gras de kans krijgt meer zaden te produceren. De vermindering van hooiproductie en de sterk toegenomen toepassing van grassilo's en grasbalen zou een gedeeltelijke verklaring kunnen zijn voor de afname van zaadeten vogels in de winter.

Bron: 'Birds', Summer 2001, uitgegeven door de RSPB.

Invloed van pesticiden op broedende vogels

Onderzoek door de Britse vogelbeschermingsorganisatie RSPB geeft aan dat insecticiden die in het voorjaar gebruikt worden in de landbouw, mogelijk invloed hebben op het broedsucces van in de omgeving broedende vogels, zoals de Veldleeuwerik en de Geelgorz. De Geelgorzen vermijden bij het verzamelen van insecten voor hun jongen de percelen die waren behandeld met insecticiden tot het eind van juni. Men vermoedt dat later in het jaar graankorrels worden gebruikt als alternatief voor insecten. Het lijkt erop dat het voor de ouderparen moeilijker is om voedsel te verzamelen als op percelen insecticiden worden gebruikt.

Onderzoek naar het broedsucces bij Veldleeuweriken heeft ook aangetoond dat verlies van jongen groter is op percelen waar werd gesproeid dan op percelen waar geen insecticiden waren gebruikt.

Toegepaste herbiciden en middelen tegen fungi bleken geen aantoonbare invloed te hebben op het broedsucces van de twee genoemde vogelsoorten. Het onderzoek wordt uitgevoerd onder auspiciën van het ministerie voor Landbouw, Natuurbeheer en visserij.

Bron: 'Birds', Summer 2001, uitgegeven door de RSPB.